

Kulturna dediščina Geoparka Karavanke

Karla Oder, Milan Piko

Koroška zemljepisno povezuje Karavanke, ki na zahodu mejijo na drugo naravno enoto - Pohorje. Geopark Karavanke na območju zahodnega dela Karavank zajema območje 14 občin koroške statistične regije v Republiki Sloveniji in deželi Koroški v Republiki Avstriji. Narava, gore, hribi, reke in doline so stalnica prostora, ki se je v milijonih letih geološko spreminjal ter več tisoč let doživljal spremembe v družbenem in političnem razvoju. V »deželi pod Peco« je nastajala kulturna dediščina, ki so jo posamezne skupnosti ohranjale za prihodnje rodove. S tem so ustregle potrebi ljudi po občutku identitete in pripadnosti. Posamezna kulturna dediščina kot vrednota je nastala v okviru institucionaliziranega družbenega reda oziroma posameznih držav.

Geografski prostor med Obirjem in Uršljo goro so v preteklosti naseljevala različna ljudstva in pustila pečat v snovni in ne-

snovni kulturni dediščini. Redke arheološke najdbe pričajo o zgodnji obljudenosti današnjega območja Geoparka Karavanke. Prav naravne danosti, kot so kamnine in rudnine, voda, les in drugi deli narave, so največkrat narekovale načine preživetja naseljenih skupnosti in razvoj gospodarskih dejavnosti. V značaj ljudi sta svoje značilnosti zapisala še prehodnost pokrajine in njena obmejna lega. Pridobitve industrijskih revolucij so tudi tu ob razvoju primarne gospodarske dejavnosti omogočile zgodnji razvoj industrije, zlasti rudarstva, železarstva in lesarstva, ter na to vezane druge spremljajoče dejavnosti in nastanek industrijske kulturne dediščine.

Prispevek ne obravnava snovne in nesnovne kulturne dediščino območja Geoparka Karavanke v njeni celovitosti, temveč podaja le osnovni vpogled v njeno raznolikost in bogastvo.

Rimski nagrobni spomeniki iz Zagrada pri Prevaljfab, 2. do 3. stoletje, lapidarij na gradu Ravne; 2008. Foto: Tomo Jeseničnik; Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem.

Dediščina zgodnje poselitve in rimskega imperija

O prvih prebivalcih na območju današnjega Geoparka Karavanke pričajo redke arheološke najdbe, hranjene v javnih in zasebnih muzejih. O naselitvi »nomadov« v Podjunki dolini okoli leta 8.000 pred našim štetjem govorijo najdbe mikrolitskega orodja. Čeprav redke, a številčnejše so prazgodovinske kamnite sekire in sekire iz bronaste dobe. Iz halštatske dobe v teh krajih ni veliko najdb, a te na območju južno od Klopinskega jezera potrjujejo, da je bilo območje poseljeno že od kulture žarnih grobišč dalje. Ohranjeni materialni dokazi govorijo, da so Kelti to območje naselili okoli leta 300 pred našim štetjem. Na Štalenski gori blizu Celovca so razvili svoje središče, na gori sv. Heme pa so našli votivni oltar, ki dokazuje, da so tu častili keltskega boga IOUENATA.

Keltsko teritorialno enoto Norik so leta

15 pred našim štetjem zavzeli Rimljani in ji zaradi izdelovanja izredno kakovostnega noriškega jekla pustili določeno avtonomijo. Od leta 41 do leta 54, ko je vladal cesar Klavdij, so s cesto povezali celejski in virunski teritorij. Med Celejo in Virunomom so ležale tri poštno postaje, med seboj oddaljene 32 kilometrov: Upele, Kolatione in Juena, danes Celje, Stari trg in Podjuna. Med njimi so na določenih razdaljah postavili postajališče, mutatio, za zamenjavo vprege. Eno takih postajališč je bilo v Zagradu, takrat v bližini meje med celejskim in virunskim teritorijem, drugo postajališče Poldicum se je nahajalo v bližini današnjih Libuč. Nagrobni spomeniki rimskega grobišča iz 2. in 3. stoletja, ki so bili najdeni v Zagradu pri Prevaljah, tako dokazujejo naseljenost spodnjega dela Mežiške doline. Najdbe kamnitih spomenikov v Jueni, od Virunuma, glavnega mesta rimske province

O starem romarskem središču na gori Svete Heme pričajo arheološke najdbe ostankov cerkva; 2005.

Foto: Arhiv Občine Globasnica.

Norik, na današnjem Gosposvetskem polju, oddaljeni 34,5 kilometra, kažejo, da je tam stal tempelj, posvečen bogu Jupitru. Leta 392 je rimski cesar Teodozij Veliki krščanstvo razglasil za državno vero, tri leta za tem pa s smrtjo zadnjega rimskega cesarja beležimo konec rimskega cesarstva.

Dediščina srednjega veka

Teritorij današnjega Geoparka Karavanke je od leta 493 do leta 536 pripadal Vzhodnogotskemu kraljestvu s prestolnico v Raveni. Takrat so okoli leta 400, kot kažejo ohranjene najdbe, na 841 metrov visoki gori Sv. Heme zgradili prvo katoliško cerkev, pozneje pa še štiri. O pomembnosti tega romanskega kraja priča tudi največja ohranjena zgodnjekrščanska mozaična površina iz obdobja okoli leta 500 v Avstriji.

Na območje Podjune, poseljeno z germanskimi ljudstvi, so se okoli leta 600 naselili poganski Slovani, ki so ustanovili Karantanijo s središčem na Krnskem gradu in Gosposvetskem polju, kjer so do leta 1414 v slovenskem jeziku ustoličevali koroške vojvode. Ko je Karantanija konec 8. stoletja prišla pod bavarsko in frankovsko oblast, je salzburški škof Virgil v Karantanijo poslal pomožnega škofa Modesta širiti katoliško vero, kar je predstavljalo začetek množičnega pokristjanjevanja.

Cerkvena organizacija s pražupnijami se je tu izoblikovala do 12. stoletja. Na teritoriju med Železno Kaplo in Dravogradom so imele pomemben vpliv prafare Šmihel pri Pliberku (ustanovljen pred letom 1050), Libeliče (v letih od 1106 do 1154), župnija v Labotu, njen sedež so leta 1237 prenesli v Dravograd, ter župnija Šmartno pri Slovenj Gradcu (konec 11. stoletja). Največ posesti so imeli bamberski škofje, sorodstveno povezani z Andeš–Meranskimi.

Razvoj cerkvene organizacije so sooblikovali kapitelj (1106), pozneje spremenjen v samostan avguštinskega reda (1194) v Doberli vasi, Šentpavelski samostan (1091), kapitelj v Dravogradu (okoli leta 1170) in radeljski

samostan (1251). V 13. stoletju je ozemlje nekdanje labotske župnije prišlo pod novo-ustanovljeno lavantinsko škofijo (1228), v letih od 1461 do 1781 je del župnij pripadalo ljubljanski škofiji. Iz pražupnij so se v stoletjih izločale samostojne župnije in podružnice. Največje spremembe pa so nastale v času reform Jožefa II. Župnije v Mežiški dolini in Podjuni so od leta 1786 do leta 1859 tvorile del lavantinske škofije, nato pa so bile vključene v krško škofijo in tvorile plibersko dekanijo do leta 1923, ko je bila zaradi državne meje izvedena tudi cerkvena reforma.

Na območju Geoparka Karavanke je ohranjena sakralna dediščina, gosto postavljene cerkve in še številčnejša znamenja, kapele in križi. Večino zelo starih cerkva je nastalo na poganskih kulturnih temeljih in imajo še danes vidne ostanke poznejših romanskih elementov. V stoletjih so sakralno arhitekturo dograjevali, jo spreminjali in posameznim cerkvam dali novo slogovno podobo. Med stenski poslikavami notranjosti cerkva izstopajo freske Mojstra iz Nonče vasi in njegovega sodelavca. Oba domnevno izvirata iz južnotirolske delavnice okoli leta 1400, poslikave pa kažejo slogovne značilnosti zgornjeitalijanskega trecenta. Njune freske najdemo v cerkvah ob koroško-štajerski deželni meji, med drugimi v Nonči vasi, Vogrčah, Suhi, Rinkolah, na Ravnah na Koroškem in drugod. Med najpomembnejšo sakralno arhitekturo na tem območju lahko štejemo poznogotski cerkvi sv. Ane in sv. Volbenka na Lešah. Slednja ima, tako kot samostanska cerkev avguštinskih korarjev v Dobrli vasi, podzidano kripto pod oltarnim prostorom.

Današnje območje Geoparka Karavanke je v 10. stoletju v upravno-političnem pogledu pripadalo ozemlju leta 976 nastale samostojne Koroške vojvodine, ki so jo nemški cesarji podeljevali kot fevd, kmalu pa je postala dedna. Leta 1335 so jo dobili Habsburžani ter v njej širili svojo posest. Tod je tekla tudi deželna meja med Koroško

in Štajersko, njen potek je znan iz obdobja vdora ogrske vojske na Koroško. V ohranjeni pogodbi med Matijo Korvinom, ogrskim kraljem, in koroškimi deželnimi stanovni z dne 29. novembra leta 1482, s katero so stanovni za kratek čas kupili mir v deželi, je zapisano, da meja teče mimo gradu in trga Dravograd po reki Meži čez Selovec, mimo Kotelj, od tam na Plešivec, nato za Črno in

od tam na meji s Kranjsko po grebenu proti Jezerskemu in Ljubelju.

V zgodnjem srednjem veku so zgodovino med Pliberkom in Dravogradom sooblikovale plemiške rodbine Aribon, Eppenstein, Traungau in Spanheim. V zgodovini Dravograda imajo vidno mesto Trušenjski, za Ravne na Koroškem so pomembni vitezi »de Gutenstein«, po njih je trg Guštanj, danes

mesto Ravne na Koroškem, dobil tudi ime. Med lastniki gradov, mest in trgov Pliberk, Železna Kapla, Guštanj in Dravograd so bili tudi grofje Vovbrški, Žovneški, Auffensteinski in drugi. V drugi polovici 14. stoletja sta trga Guštanj in Dravograd postala deželno knežja, Pliberk pa je leta 1325 dobil mestne pravice.

Dediščina upravno-političnih sprememb na

obravnavanem območju je hranjena v arhivih, muzejih, knjižnicah in zasebnih zbirkah v Sloveniji in Avstriji. Najbolj opazna kulturna dediščina srednjega veka so gradovi in dvorci, praviloma postavljeni na najbolj markantnih in dominantnih mestih v prostoru. V bližini Žitare vasi je stal grad Ženek/Sonnegg, ki so ga v 13. stoletju zgradili grofje Vovberg. Sredi 15. stoletja je grad postal sedež deželnega sodišča. Med pomembnimi je še grad Pliberk, ki je bil sedež zemljiškega gospostva in v 14. stoletju tudi domovanje koroškega deželnega maršala Konrada Auffensteinskega, ki je v Guštanju dal zgraditi spodnji grad, imenovan tudi Grünfels. V Dravogradu so grad Traberkerk domnevno začeli graditi sredi 12. stoletja na levem bregu reke Drave. Dvorec Robin dvor je mlajšega, poznogotskega nastanka. Sredi 13. stoletja pa je na desnem bregu Drave nastal romanski kastelni grad Puhenstein. Nekoliko višje ob Dravi, blizu Libelič, je v istem obdobju nastal grad Suha/Neuhaus. Lastniki gradov so tukaj obvladovali prehod iz Dravske v Mislinjsko in Mežiško dolino in tudi mejni prostor med Štajersko in Koroško v Dravski dolini.

V obdobje poznega srednjega veka sodijo tudi ohranjene sledi utrd, imenovane turške šance, grajenih za obrambo proti Turkom, ki so v tem prostoru pustošili v drugi polovici 15. stoletja. Protiturški obrambni sistem iz 15. stoletja v pasu od Preškega vrha proti dvorcu Javornik na Ravnah na Koroškem je varoval prehod med Štajersko in Koroško, obrambni sistem blizu Železne Kaple pa prehod med Kranjsko in Koroško.

*Štoparjev most, najznamenitejši kamniti most na Koroškem na železniški progi Celovec–Maribor, 2010.
Foto: Tomo Jeseničnik.*

Dediščina novega veka

Odkritje nove celine Amerike leta 1492 pomeni prelomnico med srednjim in novim vekom. V Evropi in v »deželi pod Peco« se je nekaj desetletij pozneje širila luteranska vera, ki sta ji nasprotovala katoliška cerkev in posvetna oblast. V tem obdobju rekatalizacije so v slogu prehoda iz pozne gotike v zgodnjo renesanso na vrhu današnje Uršlje gore, takrat imenovane Plešivec, okoliški kmetje zgradili cerkev sv. Uršule, ki je najvišje stoječa cerkev v Sloveniji. S tem so iz-

kazali predanost katoliški veri in se izognili kazni, ki je doletela tiste, ki so vztrajali v luteranski veri. Protestantske plemiče in zemljiške gospode je oblast konec 16. in na začetku 17. stoletja izgnala iz dežele.

Na območju današnjega Geoparka Karavanke je ohranjena tudi kulturna dediščina agrarnega, kmečkega prebivalstva, ki je v zadnjih stoletjih zaradi vrste gradbenega materiala in splošnih sprememb hitreje izginjala in se spreminjala. Na visokih pobočjih so velike, raztresene domačije, kjer še stoji-

jo vse redkejša stavba iz 19. stoletja ali celo starejšega obdobja. Ena takih je Janeževa domačija na Strojni. Tudi v Pliberški okolici so se najdlje ohranila gospodarska poslopja, skednji in tudi kozolci, imenovani topjarji. Izjemni spomeniki kmečke dediščine so lesene, tesane kašče, namenjene shrambi žit, moke in drugih živil. Svojevrstno podobo prostoru dajejo še čebelnjaki, medtem ko so nekdanj razširjene frnače, mlini in žage večinoma povsem izginili. V Mežiški dolini je ohranjen kulturni spomenik Povhov mlin,

ki z muzejsko razstavo in drugo dejavnostjo pritegne številne obiskovalce.

Dediščina novega veka sta industrijska in tehniška dediščina, ustvarjeni pod vplivom pridobitev industrijskih revolucij 19. in 20. stoletja. Na obravnavanem območju so zgodaj iskali in pridobivali svinec, železovo rudo, pozneje še premog, ter razvili železarsko in jeklarsko dejavnost, o čemer pričajo ohranjeni rudniški rovi in jaški. Pri industrijskem razvoju so imele veliko vlogo posamezne plemiške rodbine in premožni industrialci, ki so investirali v izgradnjo rudnikov in tovarn z najsodobnejšo proizvodno opremo. Med temi je rodbina grofov Thurn-Valsassina, od leta 1601 lastnica gradu in zemljiškega gospostva Pliberk, ki je vse do srede 20. stoletja imela vidno vlogo v gospodarskem razvoju rudarstva, železarstva, gozdarstva, lesne industrije in tudi pri varjenju piva.

V Črni na Koroškem so pri naselju Mušenik še vidni ostanki Thurnove žebbljarne, na začetku 19. stoletja ene najpomembnejših železarn na Koroškem, postavljene na temeljih fužin iz leta 1620. Že v 15. stoletju so fužine delovale v Železni Kapli, za katere so železovo rudo kopali v bližnjem Lobniku in Lepeni. V Lipici blizu Pliberka je konec 18. stoletja obratovala uspešna valjarna pločevine.

V 19. stoletju so nekatere fužine opustili, druge spremenili v železarne, kjer sta bila ključna parni stroj in premog. Na Prevaljah so v Rosthornovi železarni prvi v monarhiji že leta 1835 izdelovali železniške tirnice, proizvodnjo pa opustili konec 19. stoletja. Z delovanjem železarne so tesno povezani obratovanje premogovnika na Lešah, iznajdba uporabe rjavega premoga pri pudlanju, izgradnja rova Franciscus, nastanek in razvoj rudarske vasi Leše ...

Pevsko srečanje „Od Pliberka do Traberka“ je edina oblika čezmejnega kulturnega sodelovanja s 50-letnim neprekinjenim sodelovanjem. MePZ Podjuna 2017.

Foto: Video Verdnik.

V bližini Guštanja, danes Ravne na Koroškem, so Thurni sredi 19. stoletja zgradili pudlarno in valjarno ter s proizvodnjo kakovostnih in plemenitih jekel postavili temelje Železarni Ravne in današnjim železarskim družbam na tem mestu. Tu je spomeniško zaščiteno območje Stare železarne z najstarejšimi ohranjenimi stavbami nekdanje Thurnove jeklarne.

Sledi železarske dejavnosti so ohranjene tudi ob reki Dravi v Lipici blizu Rude, kjer so prve fužine delovale od leta 1770. Konec 18. stoletja je industrialec Franc Tadej Egger tu zgradil prvo valjarno v Evropi, ki se je razvila v najpomembnejši tovrstni obrat v monarhiji. Po gospodarski krizi v letih od 1873 do 1875 sta sledila njen zaton in opustitev proizvodnje. V Sorgendorfu so ohranjeni arhitekturni elementi nekdanje pivovarne pri Štihu, kjer so pivo varili že leta 1603, v drugi polovici 19. stoletja pa je prišla v lastništvo grofov Thurn-Valsassina.

Rudarska dediščina je neposredno vezana na naravne danosti in iskanje »zemeljskih zakladov« v pogorju Pece ima daljšo tradicijo, kot jo predstavljamo na tem mestu. Tu so iskali in pridobivali svinec zagotovo že v srednjem veku, a intenzivneje od leta 1665, proizvodnja pa je dosegla vrhunec v 20. stoletju z Rudnikom svinca in cinka v Mežici. Po zaprtju rudnika leta 1994 so del rogov namenili muzejski predstavitvi in turističnim zanimivostim, kot je na primer kolesarjenje skozi rove. Podzemlje Peca je postalo nosilec turistične ponudbe v Mežiški dolini, skupaj z Obirskimi jamami pa na območju Geoparka Karavanke. Eden najimunitnejših tehniških spomenikov v dolini je rudniška separacija v Žerjavu, zgrajena leta 1914.

Za gospodarski razvoj dežele pod Peco je bila ključna izgradnja železniške proge Celovec-Maribor, ki je leta 1863 povezala tudi kraje med Pliberkom in Dravogradom. Železniške postaje in posamezni kamniti in železni mostovi so izjemni tehniški spomeniki, med njimi stavbe železniških postaj

Dravograd, Prevalje, Pliberk ter približno 40 metrov visok in do 200 metrov dolg Štoparjev most, eden najlepših železniških viaduktov na Koroškem. V Mežiški dolini so še vidni ostanki tras industrijskih tirov na Leše, zgrajenih leta 1870, in do Žerjava, dograjenih tri leta po prvi svetovni vojni.

Med dediščino novega veka, zlasti pa 20. stoletja, sodi dediščina velikih svetovnih vojn in spremembe deželne oziroma državne meje, ki je po prvi svetovni vojni razdelila prej enotni prostor Koroške tako, da so Jezersko, Mežiška dolina in Dravograd z okolico pripadli novonastali državi Kraljevini SHS. Z osamosvojitvijo Republike Slovenije in z njeno vključitvijo v Evropsko unijo se ukinja ostra ločnica v prostoru in med ljudmi, ki so sicer vedno razvijali poti sodelovanja, zdaj pa so želje po povezovanju in medsebojnem sodelovanju in razumevanju vse bolj resničnost.

Na dogodke, vojaške in politične, v viharjem 20. stoletju spominjajo obeležja in spomeniki, javne plastike, ki pričajo o vojaških in političnih dogodkih zadnjih stoletij v tem obmejnem prostoru. Z njimi so povezani spomini na dogodke posameznika in skupnosti, na njihovo smrt in življenje, na dogodke, ki niso vedno zapisani v knjigi.

Pokrajini dajejo svoj pečat tudi arhitekturno skoraj neopazna, a številna znamenja, kapele in križi, ki pripovedujejo zgodbe o življenju ljudi, ki so jih postavili iz zaobljube, dane ob hudi stiski, bolezni ali v vojni vihri, zaradi osebne pobožnosti in obvarovanja pred nesrečo. Na ta način so številni posamezniki izpolnili dano besedo in postavili znamenje, kapelo ali križ v bližini doma, ob poti, na jasi ali sredi gozda. Večina njihovih naslednikov je sprejela njihovo zapuščino, jo ohranila in negovala naprej.

Nesovna dediščina

Pri razumevanju nesovne kulturne dediščine je treba upoštevati njene globoko zakoreninjene soodvisnosti med nesovno in sovno kulturno dediščino ter naravno de-

diščino. Unescova *Konvencija o varstvu nesnovne kulturne dediščine*, sprejeta leta 2003 in v Sloveniji ratificirana leta 2008, opredeljuje nesnovno kulturno dediščino, ki pomeni prakse, predstavitve, izraze, znanja, veščine in z njimi povezana orodja, predmete, izdelke in kulturne prostore, ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prepoznavajo kot del svoje kulturne dediščine. Skupnosti in skupine nesnovno kulturno dediščino, preneseno iz roda v rod, nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino in zagotavljajo občutek za identiteto in neprekinjenost s prejšnjimi generacijami, s čimer spodbujajo spoštovanje do kulturne raznolikosti in človeške ustvarjalnosti. V tej konvenciji nesnovna kulturna dediščina pomeni le tisto dediščino, ki je skladna z obstoječimi mednarodnimi instrumenti za človekove pravice, z zahtevami o medsebojnem spoštovanju med skupnostmi, skupinami in posamezniki in s trajnostnim razvojem.

Dragocena in izjemna nesnovna kulturna dediščina je jezik, v danem primeru na eni strani slovenski, na drugi nemški, ki z narečjem in govornim jezikom dajeta poseben pečat sporazumevanju med prebivalci na tem območju. Koroško narečje in podjunsko-mežiški govor sta se v stoletjih oblikovala in spreminjala tudi pod vplivom nemškega, v zadnjem obdobju še angleškega jezika.

V ohranjenih ledinskih imenih, ki so pričevalci migracij in naselitev različnih ljudstev, se zrcali identiteta prostora. Imena ohranjajo spomin na značilnosti pokrajine in narave, posebnosti različnih rokodelskih, obrtnih in drugih dejavnosti in tako dalje.

Jezik je ključ literarnega ustvarjanja pisateljev in pesnikov, ohranjen je v številnih listinah, dokumentih, rokopisih in knjigah. V njih je zapisano znanje, ki služi vsakomur, učiteljem, obrtnikom, inženirjem, biologom, zdravnikom, filozofom ... Knjiga, pisana v maternem jeziku, nam je bolj razumljiva. Primož Trubar, Jurij Dalmatin in drugi so

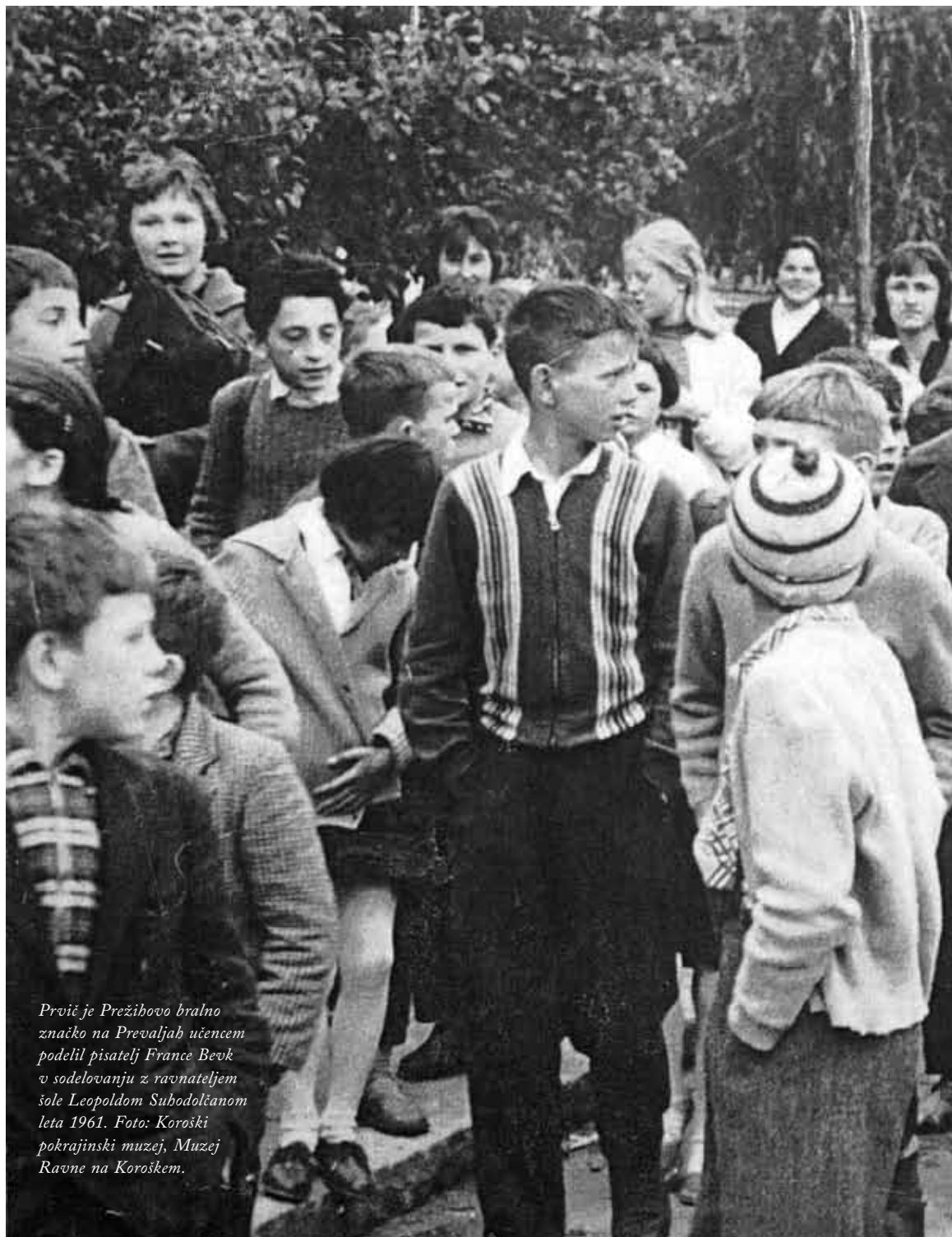
ustvarili pogoje za ohranjanje slovenskega jezika, na Koroškem so bukovniki ohranjali narečno govorico. V Mežiški dolini najstarejša znana zapisa v slovenskem jeziku - Črnjanski in Leški rokopis - razkrivata delček znanja, verovanja in šeg v 17. in sredi 18. stoletja, tam so zapisana imena prebivalcev. Še več jih najdemo zapisanih v ohranjenih matičnih knjigah. V njih raziskovalci vidijo družinske in sorodstvene vezi ter odnose med družbenimi skupinami, ženskami in moškimi, kmeti in delavci, obrtniki in trgovci, hlapci in vajenci, rudarji in železarji ...

Od srede 19. stoletja je na jezik in bralno kulturo na Koroškem vplivala Mohorjeva družba, ustanovljena z namenom ohranjanja slovenskega jezika. Stoletje pozneje, od leta 1961, pa se je s prvič podeljeno Prežiho-vo bralno značko na Prevaljlah začelo širiti gibanje bralna značka, ki je danes gotovo slovenska kulturna znamenitost in organizacijska posebnost, ki gradi na tradiciji in vedno dodaja svežino in utrip sodobnosti med slovenskimi otroki doma, v zamejstvu in po svetu.

Tukaj, na območju Geoparka Karavanke, je ohranjena tradicija čezmejne pevske revije Od Pliberka do Traberka. Edina oblika čezmejnega kulturnega sodelovanja s petdesetletnim neprekinjenim delovanjem od leta 1966 ohranja tradicijo zborovskega in tudi ljudskega petja.

V nesnovno dediščino s stoletno, srednjeveško tradicijo uvrščamo Pliberški jonmak, letni sejem, ki ga vse od leta 1393 do leta 1842 prirejali na dan Marijinega vnebovzeta, nato pa na nedeljo po sv. Egidiju, to je na prvo nedeljo v septembru. Različni sejmi v posameznih trgih so bili namenjeni tržni dejavnosti in oskrbi prebivalstva s potrebnimi živili, semeni, orodji, blagom in drugimi potrebščinami, hkrati pa tudi kot pomoč posameznemu trgu ali mestu po požaru ali drugi naravni nezgodi.

Z goro Peco pa je povezan Kralj Matjaž, domnevno ogrski kralj, ki se je z vojsko za-

Proič je Prežibovo bralno značko na Prevaljah učencem podelil pisatelj France Bevk v sodelovanju z ravnateljcem šole Leopoldom Subodolčanom leta 1961. Foto: Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem.

*Letni sejem v Pliberku ima večstoletno tradicijo; 2010.
Foto: Milan Piko.*

tekkel v goro, kjer spi, dokler se mu ne bo brada devetkrat ovila okoli mize. Njegovo prebujenje naj bi prineslo nov razcvet in napredek dolini. O Kralju Matjažu so ohranjene številne pripovedi, v Mitneku pa že tretje desetletje sredi zime gradijo snežne gradove.

Za zaključek

Območje Geoparka Karavanke ima raznoliko in bogato kulturno dediščino, ki daje identiteto prostoru in ljudem. Prav ti so ustvarjalci in hkrati varuhi kulturne dediščine. Življenje in delo številnih posameznikov sta zapisani v biografskih leksikonih,

časopisih, knjigah in raziskavah. Različni strokovnjaki so na obravnavanem območju raziskovali, zbirali, varovali in tudi predstavljali kulturno dediščino. Med njimi so številni etnologi, kot so Josip Šašl, Pavle Zablatnik, Franc Kotnik in drugi. Med njimi je ena najbolj ustvarjalnih slovenskih etnologinj, dr. Marija Makarovič, ki je konec sedemdesetih let raziskovala način življenja na območju z izrazito kmetijsko dejavnostjo v Mežiški dolini in zato živila med Strojanci ter zbirala gradivo za knjigo *Strojna in Strojanci*. V knjigi *Črna in Črnjani* je v osemdesetih letih obravnavala življenje v rudarskem

kraju, kjer so sobivali ljudje različnih poklicev. Njena ustvarjalnost pa ni ostala samo pri krajih v tej koroški dolini, temveč je raziskovala še v številnih krajih na avstrijskem Koroškem, med njimi so *Sele in Selani*. Makarovičeva je na Koroškem zbrala številne življenjske zgodbe, objavljene v knjigah *Tako smo živeli*. Njeno delo na avstrijskem Koroškem uspešno nadaljuje znanstvena vodja Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik v Celovcu, etnologinja Martina Piko - Rustia s sodelavci.

Literatura:

- Brezmejna doživetja kulturne dediščine – stavbna dediščina in kultura bivanja v Karavankah
handbuch: Grenzenlose Erlebnisse des Kulturellen Erbes – Baukulturelles Erbe und Wohnkultur in den Karawanken, BSC, poslovni center Kranj, d.o.o. 2012
- Delak Koželj, Z., 2005: *Etnologija in kulturna dediščina: definicije, vloge, pomeni. V: Hudales, J., Visočnik, N., (ur.): Dediščina v rokah stroke. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Županičeva knjižnica, 14), 11–22.*
- Djura Jelenko, S., 2006: *Arheološka pot. Po poteh koroške kulturne dediščine Občine Prevalje in Mestne občine Pliberk: monografija. Auf den Wegen des Kärntner Kulturerbes in der Gemeinde Prevalje und der Stadtgemeinde Bleiburg: Monographie. Prevalje: Občina, 15–20.*
- Dvajset pevskih srečanj Od Pliberka do Traberka. Ravne na Koroškem, 1987.
- Evropski skladi in mednarodni projekti. Zborovanje slovenskega muzejskega društva. Slovenj Gradec, 4.–6. 10. 2007. Slovenj Gradec: Slovensko muzejsko društvo, 2007, 121–143.
- Munda Hirnök, K., Sketelj, P., (ur.), 2003: *Odstrta dediščina. Etnološko delo in muzejske zbirke Slovencev v Italiji, na Madžarskem in v Avstriji. Zbornik s treh posvetov. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED, 35).*
<http://evropa.gov.si/medkulturni-dialog/medkulturni-dialog-eu/> (prebrano 9. 12. 2008).
- Ifko, S., Oder, K., 2005: *Projekt postavitev stalne muzejske razstave v osrednji dvorani krcilne kovačnice Železarstvo na Koroškem: od železa do jekla. Ljubljana. Javornik, S., 2006: Od cerkve do cerkve, od kapele do kapele. Po poteh koroške kulturne dediščine Občine Prevalje in Mestne občine Pliberk: monografija. Auf den Wegen des Kärntner Kulturerbes in der Gemeinde Prevalje und der Stadtgemeinde Bleiburg: Monographie. Prevalje: Občina, 35–39.*
- Jezernik, B., 2005: *Preteklost in dediščina. V: Hudales, J., Visočnik, N., (ur.): Dediščina v očeh znanosti. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Županičeva knjižnica, 12), 11–24.*
- Jukič, G., Subodolčan - Dolenc, M., 2005: *Biografski leksikon občine Prevalje. Prevalje.*
- Jukič, G., 2006: *Prevalje – rojstni kraj bralne značke: 22. maj 1961. Zgibanka, Prevalje: Osnovna šola Franja Goloba Prevalje.*
- Koroški muzej Ravne na Koroškem, 1953–2003, 50 let. Ravne na Koroškem: Koroški muzej, 2003.
- Kremenšek, S., 1978: *Obča etnologija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.*
- Makarovič, M., (ur.), 1993–2004: *Tako smo živeli. Življenjepisi koroških Slovencev. Celovec/Klagenfurt: Krščanska kulturna zveza in Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik v Celovcu.*
- Makarovič, M., 1994: *Sele in Selani: narodopisna podoba ljudi in krajev pod Košuto. Mohorjeva založba, Celovec.*
- Med železom in kulturo: naša dediščina, naša pot. Zbornik mednarodnega strokovnega posveta. Ravne na Koroškem, 2007.
- Muršič, R., 2005: *Kvadratura kroga dediščine: toposi ideologij na sečišču starega in novega ter tujega in domačega. V: Hudales, J., Visočnik, N., (ur.): Dediščina v očeh znanosti. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Županičeva knjižnica, 12), 25–40.*
- Oder, K., 2003: *Koroški muzej Ravne na Koroškem. Čezmejno sodelovanje. V: Munda Hirnök, K.: Odstrta dediščina. Etnološko delo in muzejske zbirke Slovencev v Italiji, na Madžarskem in v Avstriji. Zbornik s treh posvetov. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED, 35), 141–144.*
- Oder, K., 2007: *Kulturna dediščina Koroške – njen pomen za regijo. V: Oder, K., Serec Hodžar, A.: Etnologija in regije: Koroška. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED, 40), 125–136.*
- Oder, K., Ifko, S., 2001: *Ureditev historičnega območja železarne Ravne in prezentacija železarske zbirke Koroškega muzeja. Ravne na Koroškem: Občina Ravne na Koroškem.*

Od Pliberka do Traberka – Von Bleiburg bis Dravograd. Ravne na Koroškem: Koroški muzej, 2000.

Opuščeno industrijsko območje – razvojni potencial mesta. Ravne na Koroškem, Občina Ravne na Koroškem, september 2002.

Petindvajset pevskih srečanj »Od Pliberka do Traberka«. Ravne na Koroškem, 1992.

Petrovič, P., Tomažič, Herman, 2001: Pokrajine in Koroška. Koroška pokrajina. Ravne na Koroškem: Voranc.

Piko – Rustia, M., 2005: Raziskovanje in obranjanje dediščine koroških Slovencev. V: Hudales, J., Visočnik, N., (ur.): Dediščina v rokah stroke. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Župančičeva knjižnica, 14), 117–132.

Pogačnik, M., 1999: Grenzüberschreitendes Litopunkturprojekt: VII. grenzüberschreitendes Kulturprojekt, 6. 11.–27. 11. 1999 / Čezmejni litopunktorni projekt: VII. čezmejni kulturni projekt. Loibach: Galerie Falke / Libuče: Galerija Falke. Ravne na Koroškem: Koroški muzej.

Po poteh koroške kulturne dediščine Občine Prevalje in Mestne občine Pliberk: monografija, Auf den Wegen des Kärntner Kulturerbes in der Gemeinde Prevalje und der Stadtgemeinde Bleiburg: Monographie. Prevalje: Občina, 2006.

30 srečanj pevskih zborov »Od Pliberka do Traberka«. Ravne na Koroškem. 1997.

Vilbar, B., 2006: Sakralni spomeniki v Pliberku. Po poteh koroške kulturne dediščine Občine Prevalje in Mestne občine Pliberk: monografija. Auf den Wegen des Kärntner Kulturerbes in der Gemeinde Prevalje und der Stadtgemeinde Bleiburg: Monographie. Prevalje: Občina, 44–55.

Zakon o ratifikaciji konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (MKVVKD). Uradni list RS, št. 2/2008 z dne 8. 1. 2008.

Žive vezi – rastoča knjiga Koroške = Vitale Kulturkontakte – wachsendes Buch Kärntens. Katalog. Ravne 2015.

Karla Oder: Koroški pokrajinski muzej, Ravne na Koroškem.

Milan Piko: Kulturni dom Pliberk/Bleiburg.